

LIDT OM VARDES GAMLE RÅDHUS

Som man måske vil huske fra »Varde Bys Historie«¹ stod Varde i årene efter branden i 1779 uden rådhus; en situation, der i længden var uholdbar. Allerede før branden havde det rådhus, der var opført 1751, imidlertid vist sig at være for lille, så et nyt skulle givetvis være større. Det kunne det imidlertid ikke blive på den rådhuset tilhørende grund. By- og Herredsfogden, justitsråd H. Bloch, hvis gård lå nabo til det afbrændte rådhus, havde derfor 1784 foreslået stiftamtmand C. Urne i Ribe, at Varde by købte den Blochske gård til udvidelsen.

Stiftamtmanden havde imidlertid andre planer, som han realiserede gennem Vardes byskriver, L. Fogtman, idet Urne rimeligvis har ment, at Bloch ikke i denne sag kunne være ganske uhildet. Udenom Bloch købte Urne i hvert fald i slutningen af 1784 en gård, der lå på nordsiden af torvet i Varde og som tilhørte Anne, salig Staunings. Købet havde mange fordele. Dels var Varde bebyrdet med garnison på dette tidspunkt og havde til soldaternes vagt- og sygestuer lejet sig ind netop i den Stauningske gård, således at byen ved købet slap for en årlig husleje. Dels var grunden stor og godt beliggende på torvet. Men hvordan skulle nu en sådan rådhusbygning finansieres? — Varde var fattig efter branden. Urne fik da den udmærkede idé, at eftersom Vardes byfoged tillige var herredsfoged for Vester herred, og da by- og herredsting følgelig ikke kunne finde sted samtidig, så kunne Vester herreds tingstue jo passende være identisk med Varde bys tingstue. Han ansøgte derfor Det Danske Cancelli (kongen altså) om, at Vester herred i 4 år skulle betale en ekstraskat på tilsammen 720 rdl. til en tingstue. Ligeledes ansøgte han om køb af den Stauningske

gård hertil (!). Desuden hørte til den Stauningske gård, som til alle bygårde dengang, et stykke jord, som Urne samtidig ansøgte om tilladelse til at frasælge. Endelig havde han brandforsikringssummen fra det brændte rådhus. Den beløb sig til 545 rdl. Og sluttelig var nedbrydningsmaterialerne i den Stauningske gård vel også en hel del værd. — Til alle sine forslag såvel som til købet fik han Cancelliets velsignelse.

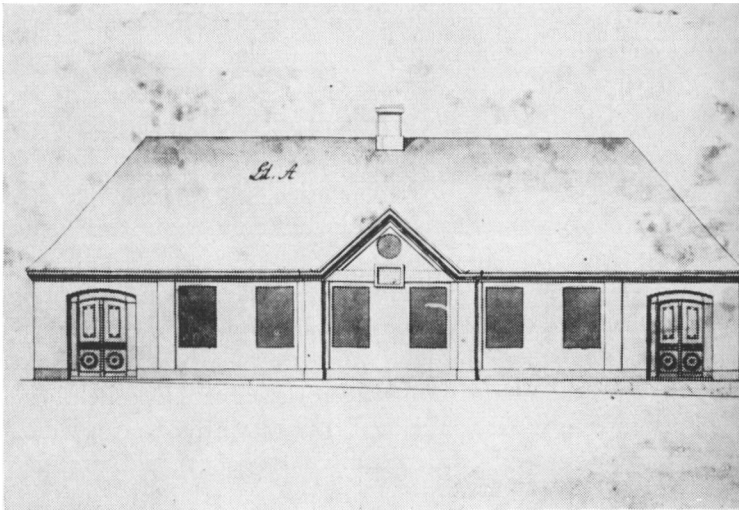
Et rådhus rummede dengang foruden de byens styre angående sager tillige arresten og ofte også byens skole. I dette specielle tilfælde skulle det altså herudover rumme herredstingstue og garnisonskvarter. Endelig hørte under rådhuset byens brandvæsen, hvortil behøvedes sprøjtehus m. v.

Da Urne i marts 1785 havde indhentet de ovenomtalte tilladelser til opførelsen, henvendte han sig til by- og herredsfoged Bloch, der altså først nu synes at være blevet indviet i sagen. Urne bilagde sit brev promemoriert fra Cancelliet og skrev, at han mente, at der til indretning af den Stauningske gård i overensstemmelse med den kongelige tilladelse udkrævedes: »1) en Raadstue, som tillige kunne bruges til Bye- og Herreds-Tingstue, 2) et lidet Værelse til Archiv for Byen og Herredet, 3) en rummelig Skolestue for Byens Børn, 4) et Værelse for Slutteren med et Kiökken og Rum til Ildebrændsel, 5) en Indretning til Vagtstue, som i Tilfælde af samme ei dertil brugtes kunne anvendes til andre Byens eller Herredets Brug, 6) civile Arrestkammer og 3 Arresthuller under Jorden for grove Malificanter, 7) Indretning til Spröitehuus og hvad dertil hörer«. Urne fortsatte derefter med at redegøre for, hvordan foretagendet skulle financieres og med at bede Bloch sørge for, at pengene fra Vester herred blev opkrævet. Desuden skulle Bloch påse, at »een Tegning og Overslag med forderligt til Raadhuusbyg-

ningens Opførelse paa forbemelte Maade besörges taget som ieg helst önskede kunde skee ved Muurmæster Friisvad ved Nörholm«.

Bloch fik fat i *Peder Friisvad*, der boede på *Rosengården* i Varde landsogn, men i den del af landsognet, der hørte under *Nörholm* gods. Han var således ikke borger i Varde. *Friisvad* udarbejdede et særdeles grundigt overslag, hvor hver eneste mursten er talt med. Desuden et meget gennearbejdet og smukt forslag, som illustrationen af dets facade (fig. 1) viser; men det var også et omfangsrigt projekt, der var noget større, end stiftamtmanden havde foreskrevet. Det beløb sig til 2301 rdl. og 5 mk, og *Friisvad* sluttede sit overslag med at skrive: »Saaledes bliver ongefær Bekostningen, efter den her værende Priis paa Matriallerne, med til Førdsel beregnet. Ved Staaer *Peder Friisvad*«. Det er dateret den 9. april 1785, så *Friisvad* har haft en måned til at udforme det. Bloch udarbejdede herefter licitationskonditionerne dertil; thi hele byggeriet skulle, som skik var, udliciteres og tilslås mindstbydende. Derefter sendtes materialet til stiftamtmanden, som returnerede det den 14. april med adskillige rettelser.

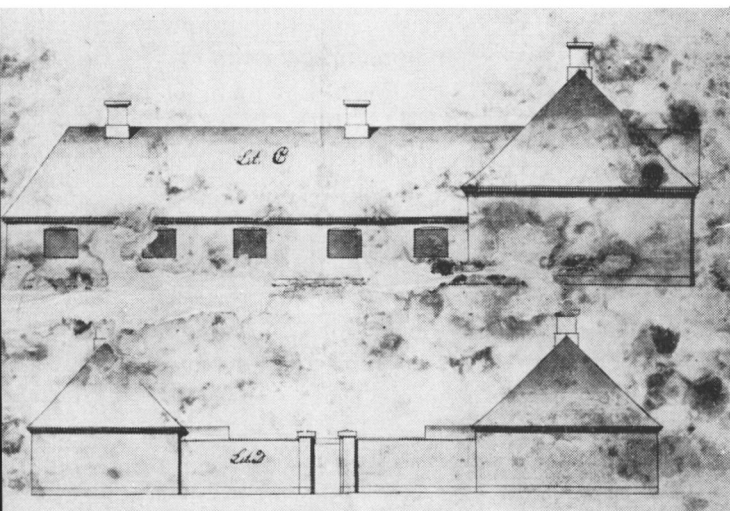
Urne havde i mellemtiden fået vished for, at garnisonen skulle trækkes ud af Varde, så derfor blev der slet ikke brug for nogen vagtstue. Desuden havde *Friisvad* afsat og Bloch godkendt 4 værelser til skoleholderen, og det oven i købet ud mod torvet. Det havde stiftamtmanden ikke tænkt sig. Skoleholderen behøvede ikke »aparte beboelses Værelser«, og det hele ville alligevel blive meget dyrt. Desuden var stiftamtmanden såre utilfreds med, at de deputerede (= elige-rede) borgere ikke var blevet rådspurgt. Bloch havde afsat for lidt tid før licitationen, ligesom det ikke fremgik, om denne skulle offentliggøres. Hvis Bloch ikke havde til sinds at publicere licitationen i aviserne, så

Peder Frisvads første forslag til Varde rådhus. (LA for Nørrejylland, planer og tegninger, Varde by).

skulle han i hvert fald »det hastigste mueligt . . ved en Skrivelse underrette bygmester Kruse i Horsens om den agtende Licitation, ifald han maaskee kunde have lyst at möde ved samme«. Desuden var der en hel del småting i conditionsudkastet, som stiftamtmanden ønskede rettet, og som han havde anført ved de pågældende punkter. Sluttelig syntes Urne ikke om rådhusets farve (det var foreslået gult), men når den farve både var den varigste og mindst bekostelige, så gik det vel an.

Bloch skrev straks til bygmester Kruise i Horsens², og han fik Peder Friisvad til at udføre et ændringsforslag efter Urnes anvisninger. Dette forslag lød på 1854 rdl. 1 mk 4 sk. (altså en nedskæring på ca. 550 rdl.) og nedenunder dette har Friisvad resigneret tilføjet: »Nu siunes ieg ikke, at Indretningen kand være mindre, naar al ting skal have for nøden Rum.

Forslaget, hvorefter rådhuset opførtes. (LA for Nørrejylland, planer og tegninger, Varde by).

Og Bygningen være lidet anseelig; forlanges nøiere spetificeret Overslag, skal samme blive meddeelt, men kand ingenlunde formindskes. For hidtil havende Arbeide med Tegningen, formoder ieg at have til Gode 36 rdl., og om nogen deraf bliver antaget til Bygnings fremme forfærdiger ieg et Copie uden Betaling«. Overslaget er dateret på Rosengård den 8. maj 1785. Det blev denne plan, rådhuset opførtes efter,³ og det fremgår tydelig af facaden (fig. 2), at det drejer sig om en »skrabet« plan, et lidt modløst kompromisforslag, som ikke kan stå mål med det oprindelige.

I mellemtiden havde Bloch den 18. april skrevet til de 4 eligerede borgere og tilsendt dem hele materialet, samt meddelt dem, hvilke forandringer Friisvad var i færd med at foretage. Det, de især skulle tage stilling til, var, om de resterende 2-300 rdl. kunne udredes af byen og af hvilken kasse. Han bemærkede også, at

skolestuen og skoleværelserne næppe kunne være mindre, »da byen har efter optegning henimod 140 Børn til hvis Skolegang, der hidindtil har manglet Rum og er en af de nødvendigste Hensigter ved en Raadstues Opbyggelse«. Og han opfordrede dem til at svare hurtigt, da licitationsdatoen jo skulle berammes.

D'herrer byens udvalgte havde imidlertid god tid. De lod hengå 9 dage, før de overhovedet samledes for at afgive betænkning. Og skønt planerne nu var nedskårne, så at Vardes borgere i alt kun skulle svare omkring 2-300 rdl. for at få et splinternyt rådhus, der ville koste ca. 2700 rdl., mens de øvrige midler var skaffet tilveje på de ovenanførte måder, så var de minsandten så impertinente at skrive: »Efter vore eenfoldige og ringe Tanker, synes os Bygningerne Deels for overfladige og Indretningerne Deels for store; Thi saavidt erindres, bestoed Den afbrændte Raadhuus alleene af 14 höist 15 Fag Huus, hvori var De samme Indretninger her bliver, mens mueligt og noget indskrænkede« . . De fremhævede, at byen var fattig efter branden, og de foreslog, at planen blev yderligere nedskåret, så at Varde kunne få rådhuset helt gratis! Yderligere mente de, at hvis det ikke kunne være andet, så kunne byens kasse, hvis midler alligevel henlå til ingen nytte, betale den manglende sum »som vi fast formoeder dog bliver en temmelig Deel under De ansatte 300 Rd.« Deres brev er underskrevet den 27. april, men først den 29. ulejlige de sig med at få det afleveret hos Bloch, hvilket han med spruttende pen har tilføjet på deres brev.

Nu brast det alligevel for Bloch. Her havde han hele foråret ikke haft andet end trakasserier med det fortvivlede rådhus. Han var blevet forbigået af amtmanden, som hen over hovedet på ham havde købt den Stauningske gård, han havde fået en næse, han var

blevet mindet om sine embedspligter m. h. t. offentliggørelsen af licitationen, og nu skulle han også have besvær med de eligerede. Han foer i blækhuset og sendte de eligerede en kras skrivelse: »Skjönt byen til en Raadhuus Opbyggelse ved Hr. Stiftbefalingsmandens gode Omsorg har faaed en saa uvented og saa anseelig bygge-hielp, langt over det den kundet forestillet sig, og hvorved den var sat i Stand til at kunde paa en saa bequem og smuk Plads opføre en hæderlig bygning, der kunde deels passe med de övrige der Staaende, som og stemme overeens med de övrige byens nye bygninger, og de vedgaaende Tegninger har tilliige fundet Hr Kammerherre og Stiftbefalingsmand Urnes Approbation med de Indskrænkninger, som jeg i min P: Memoria af 18de dennes til dem har iagttaget; saa, da jeg af Deres betænkning af 27de dennes, som mig först i Gaar er indhentiget, har maattet erfare, at De ikke var fornöyede med denne Indretnings Maade, samt befrygte at byen dertil skulle göre noget Tilskud, da byens Indvaanere i deres förste Ansögning dog dertil har anbudet sig, og naar man skulde have opført en Raadhuus og Herrets Tinghuus efter den gamle Indretning, hvorom De formelde, behövedes ikke en saa anseelig hielp, som nu paa adskillige Maader er falden, remitteres hermed samtlige Tegninger, Ordres og Documenter til Deres egen nærmere Foranstaltning, da jeg tilsender Dem tilliige Muurmesteren Peder Friisvad, hvem De vilde underrette om og afgjøre med, hvorledes Indretningen skulde være, som jeg altsaa overlader til Dem og Deres Ansvar, da jeg maatte befrygte, at paa ethvert nyt Forslag af mig kunde være noget at udsætte, som nu vilde være saa meeget meere skadelig, da Tiden unöttig spildes, og det er höi Tiid at Licitationen anberammes, om man ellers skulde vente at faa

bygningen opført inden Vinteren, hvorfor især recom-menderes, at denne Sag bliver det saareste mueligt bragt til Endskab, Varde den 30te April 1785, H. Bloch. P. S. Betingelser paa de tilsendte Documenter og Tegninger følger hermed og Muurmesteren er beordred at møde for Dem i Eftermiddag kl. 4 slet« (!)

De gode eligerede borgere lod sig imidlertid ikke forskrække. De svarede endnu samme dag, formodentlig inden kl. 4, således: »Ærbødigst Pro Memoria! De os i dag tilsendte Tegninger, ordres og Documenter, den nye Raadstues Opbyggelse betræffende, sendes herved tilbage, hvorved Vi underdanig refererer os til Vores forrige Betænkning, neml. at Indretningen synes os for stor og for kostbar, item at det synes os rettest at den Deel Byen skal tilskyde tages af Byens Casse, saa meget meere da sammes Beholdning liger frugteslös, hvortil Vi og vil lægge dette, at det synes os tienligt, om arbeidet for sig og Materialierne for sig ved Licitation blev først separat og derefter samlet opraabt, men dette og forrige er kuns Formaning, som indstilles til höiere omdömme og Foranstaltning og naar vor Betænkning fordres saa skal vi vel have Forlov til, naar vi ikke maae tie ganske stille, at sige vor Mening; I övrigt forstaaer det sig vel Selv, at vi ikke forandrer Planen eller egen Haand befatter os med Raadstuens opbyggelse, hvorföre vi underdanig beder Hr. Justitsraaden ville tage Documenterne tilbage«.

Bloch kunne da omsider sende hele materialet til stiftamtmanden til endelig approbation, som han fik den 18. maj. Derefter afholdtes licitationen den 30. maj 1785, og købmand og justitsråd Hans Wolff Øllgaard fik hammerslag for 1985 rdl.

Justitsråd Bloch har sikkert draget et lettelsens suk!

Kirsten Agerbæk.

Noter: Hele materialet er i »Varde Raadstuearkiv 1750-1885« (D 31-87) på Landsarkivet i Viborg. 1) C. Lindberg Nielsen: »Varde Bys Historie«, Varde 1942, s. 196-98. 2) Om Kruuse kan læses hos O. Norn: »Bygmester Anders Kruuse i Horsens« i Kulturminde 1944 (Kbh. 1944) s. 33-79. 3) Grundplanen er gengivet hos C. Lindberg Nielsen, anf. værk, s. 198.

EN BEVÆGET BRYLLUPSNOT

»En slet kone«. Med de ord karakteriserer Wiberg sognepræsten hr. Morten Pedersen Limes kone i Brørup. Og denne bedømmelse bliver til fulde bekræftet både af O. Nielsen i hans Malt Herred og af Vilh. Bangs skildring af hende i Jyske Samlinger.

I de nævnte kilder kaldes hun Stineke Pedersdatter. I den mere folkelige tingbog for Gørding-Malt herred hedder hun Kirsten Pedersdatter.

For at få kaldet, som hr. Morten overtog 1676, havde han lovet at ægte formandens besovede steddatter. Men da — ifølge recessen — »ingen præstemand må ægte nogen kvindeperson, som af anden tilforn besøvet befindes«, blev ægteskabet ikke til noget. I stedet for giftede han sig med Stineke eller Kirsten Pedersdatter, en rig købmandsdatter fra Fredericia. Snart bekræftede det gamle ord sig, at man kan købe guld for dyrt. Hun blev ham en dyr kone. Medgiften svandt bort, og han måtte døje ondskab og ulykke med hende. Formanden, der først døde 1692, beholdt indtægterne af Brørup sogn, så de nye præstefolk som løn kun havde indtægterne af det magrere Lindknud sogn. Præstegården i Præstkær var »hel brøstfældig«, så han måtte opføre to nye udhuse og reparere salshuset.

I det hele taget rullede pengene. Præsteparrets deltagelse i et bryllup i Hulvad blev også en dyr fest for dem.

* * *